ONIMIZAREA TERMENILOR ENTOPICI

Livia Nicoleta SARCHIZ
doctorand, Universitatea din Craiova
s_livianicoleta@yahoo.com

Abstract:

The onimisation of primary entopic terms (geomorphic, vegetal, faunal, hydrologic terms etc.) through the process of conversion is performed by using particularising semantic indices which support the individualisation function developed by the emerging proper name. The semes correlated with the geographical description indicate accidents at the level of Earth's surface, soil deposits, watercourses, roads, constructions, outstanding in terms of dimension, the way they differentiate from the surroundings, their uniqueness or singularity, social usability etc., and the identity as distinctive marks is suggested through definiteness (most toponyms formed through the process of conversion have a definite article or are accompanied by prepositions having a deictic local role). The particularisation force is also supported by the system of reference points embodying synonymic, antonymic, analogical, onomasiological series, word families which are able to frame and differentiate a toponymic field. The names assigned to localities, watercourses, mountains or other landforms should imply an objective signification supported by a material reality or by actual, controllable socio-historical facts, thus a signification disconnected from our subjective impressions. When the proper names do not express any other characteristics, they derive from generic names (hill, wellspring, mountain, meadow, river, valley, coppice etc.) which become proper names: Dealul (*The Hill*), Izvorul (*The Wellspring*), Râul (*The River*), Valea (*The Valley*) etc. The basis of primary entopic terms used in order to denominate the geographical details which delimitate the territory is very wide, given the presence of multiple synonymic series for each of these details.

Keywords: onimisation, entopic terms, conversion

Termenii entopici ai limbii române au format obiectul de studiu al multor lucrări de specialitate, cuprinzând un spectru lexical diferenţiat cu circulaţie şi provenienţă cultă, atât în cercetările lingviștilor, cât și în

BDD-V3095 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:43 UTC)

cercetările geografice. Entopicele primare au fost incluse în cel mai productiv proces de transformare funcţională şi nominaţională, onimizarea.

Prin analiza *Dicţionarului entopic al limbii române* am identificat un număr considerabil de mare de termeni entopici care au o deosebită importanţă în stabilirea etimologiei multor nume topice. Lexicul termenilor entopici din acest dicţionar prezintă toate variantele acestora, dându-se localizarea pentru fiecare în parte, localităţile în care a fost înregistrat termenul, variantele formale, sursele documentare şi de specialitate care atestă termenul respectiv, utilizarea termenului în textele istorice sau literare, toponimele provenite din entopice, sinonimele terminologice.

Terminologia entopică confirmă ideea unităţii limbii române în întreg spaţiul populat de români, iar cercetarea ei va contribui la elucidarea multor probleme de istoria limbii, lexicologie, dialectologie, etimologie, derivatologie, precum şi a chestiunilor privind formarea şi evoluţia lexicului geografic popular şi încadrarea nomenclaturii entopice şi topice regionale în sistemul toponomastic general românesc.

Onimizarea entopicelor în toponime furnizează informația transmisă de ținutul respectiv sub nenumărate fațete, îi povestește întreaga istorie, geografie, îi dezvăluie frumusețile, caracteristicile. Toponimia se constituie ca un martor al ținutului în dimensiunile sale spațiale și temporale. De asemenea, efortul de a decripta sensul și originea numelor de locuri permite constatarea că acestea închid în ele informații cu privire la marea varietate de elemente constitutive ale unui teritoriu, înglobând termeni geografici care includ „situaţia topografică, cu hidrografia locală, cu expunerea către soare, cu aşezările omeneşti şi cu alte fenomene geografice ale solului” (Bolocan şi alţii 2009).

Onimizarea poate fi definită simplu ca transformarea apelativului în nume propriu, sau trecerea unităţii lingvistice respective din planul denominaţiilor generalizate în planul denominaţiilor individualizante. Într-un sens mai larg

> onimizarea încorporează mecanismului său criteriile după care sunt selectate apelativele onimizabile, suprapunerea desemnării onimice peste semnificarea apelativă şi consolidarea noii funcţii (individualizarea), atuurile semantice şi onomasiologice cu care pornesc aceste apelative în noua lor funcţie, modificările semantice şi formale care determină perfecţionarea statutului de nume propriu al unităţii analizate (Ioniţă 2002).

Pentru onimizarea toponimelor este folosit termenul toponimizare. O primă categorie de entopice onimizate cuprinde aşa-numitele entopice primare,

BDD-V3095 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:43 UTC)

care denumesc, de regulă, generic, porţiuni din teren, prin descriere directă: vale, deal, movilă, baltă, râu, izvor etc., care au devenit nume de locuri existente astăzi: Arşiţă, Băucă, Bâdă, Dâmb, Duruitoare, Dornă, Dosul.

Baza de entopice primare folosite pentru denumirea detaliilor geografice care delimitează teritoriul este foarte largă, dacă avem în vedere existenţa unor adevărate serii de sinonime pentru fiecare dintre aceste detalii.

> Intrat în reţeaua de repere geografice şi în sistemul de nume care le desemnează, după ce a trecut prin lupta concurenţială cu alte topice, respectiv denumiri, onimul va fi „susţinut" de către masa de repere fizice şi de ansamblul de nume, ca un element ce contribuie la menţinerea şi consolidarea sistemului denominativ pe cele două laturi corespondente şi inseparabile. Din punctul acesta de vedere, numele proprii manifestă, în forme specifice, aceleaşi tipuri de corelaţii în sistem ca termenii comuni. De altfel, virtuţile sistemului, în planul designatului şi în cel al designantului, pot fi puse în analogie cu rolul contextu lui în impunerea cuvintelor comune formate prin conversiunea „clasică" (schimbarea valorii gramaticale), de pildă substantive devenite adverbe, adjective devenite substantive, fără intervenţia unor formanţi lexicali. (Toma 2002).

> Procesul onimizării prin conversiune a putut avea loc nu numai în limba română, ci şi în limba populaţiilor cu care au convieţuit în timp românii, în primul rând slavii, maghiarii şi germanii, chiar dacă identificarea concretă a unor astfel de situaţii trebuie confruntată şi cu eventuale traduceri dintr-o limbă în alta, îndeosebi din română, ca limbă a băştinaşilor, într-una din limbile noilor veniţi. (Petrovici 1970).

Entopicele s-au impus ca elemente onimizabile, prin forţa lor descriptivă. Chiar dacă ele sunt, ca orice cuvânt comun, nume generice, indicând clasele de cuvinte (cu elemente semantice esenţiale comune), prin faptul că sunt legate de teritoriu, circumscris de obicei la orizontul spaţial al vorbitorilor unei comunităţi locale, conţin, în subsidiar, un anumit indice de particularizare în teren faţă de alte locuri. Acest indice este nucleul semantic din care se va dezvolta funcţia de individualizare a viitorului onim. Ca subclase ale acestui categorii onomasiologice, putem identifica termenii geomorfologici şi hidrografici, precum şi apelativele referitoare la floră, faună, drumuri, cultură agricolă şi pomicolă, construcţii sau amenajări. Sunt revelatorii, din această perspectivă, entopicele apă, baltă, baie, iaz, budă, izvor, pârâu, râu, vad, vale, zăvoi care s-au transformat, prin onimizare, în toponimele actuale: Balta Mocanului, Balta Somova, Gârla Jidanului, Valea Rece, Valea Ascunsa, Valea Lunga,Valea Călugărului, Valea Lupului, Valea

BDD-V3095 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:43 UTC)

Cişmelei, Valea Rece, Balta Dracului, Balta Mocanului, Balta Ilenilor, Balta Oii, Canalul Lipovenilor, Gârla Porcului, Gârla Popii, Gârla Hambarului, Lacul Jijilei, Lacul Cluciului, Lacul Sărăturii, Pârâul Cadiului, Pârâul Ulmului, Pârâul Izvorului.

Capacitatea lor de a particulariza sau chiar a individualiza este potenţată, pe de o parte, de faptul că numesc de preferinţă elemente rare în orizontul spaţial – „fenomenul este desemnat de geografi prin conceptul foarte sugestiv de negativitate relativă" (Ion 2006) – şi de marea diversitate a termenilor din câmpul respectiv (pentru un anumit gen de locuri există multe denumiri paralele, un fel de sinonime *sui generis*).

Proeminenţa fizică ori socială a topicului vizat se regăseşte deja în formula semantică a apelativelor respective, ca detaliu hidrologic (balta, iaz, pârâu, râu, izvor), acoperire vegetală (alunu, anin) sau animală (Ciocârlia, Cocoş, Ursu, Lupu), cultură agricolă sau creşterea animalelor (arie, bostane), drumuri (cot, răscruci), construcţii sau amenajări (adăpătoare, buduroi), urme social-economice (budă, branişte) etc. În cadrul fiecărei categorii socio-geografice există multiple subcategorii din ce în ce mai mărunte, ajungându-se la o adevărată lume a referenţilor ordonată teritorial şi, fireşte, mintal. Fiecare aspect onomasiologic particularizează locul în teritoriu, mai ales dacă e vorba de un gen de obiect unic sau rar întâlnit în peisaj. El se impune selecţiei ca reper geografic în urma analizării detaliilor fizice ori sociale, întrucât a fost considerat în momentul genezei ca onim relevant în raport cu celelalte obiecte înconjurătoare. Trebuie avută în vedere şi valenţa liberă din teritoriu, adică lipsa unui reper onimizat care să acopere tranşa respectivă din suprafaţa teritoriului.

Numele propriu nu precede actul denominaţiei, ci „apare în cursul acestui proces, prin circumscriere şi detaşare din suprafaţa înconjurătoare, în concurenţă cu reperele alăturate deja onimizate." (Toma 1993). Apartenenţa la altă clasă onomasiologică faţă de reperele aflate în funcţie onimică îi conferă forţă distinctivă şi, deci, şanse de a se impune şi el în reţeaua locală de repere. Relevanţei fizice sau sociale intrinseci i se adaugă, aşadar, puterea de particularizare între topicele onimizate sau onimizabile din acelaşi areal denominabil.

Participarea acestor serii de apelative la concurenţa pentru dobândirea statutului de repere amplifică baza de selecţie a acestor repere şi accentuează gradul de proeminentă/distinctivitate al unităţilor comune selectate pentru onimizare. Ele sunt, de altfel, chiar mai propice particularizării, ca detalii geografice şi ca termeni entopici, întrucât o colectivitate de obiecte (Cărbunăria, Alvăneşti, Floreşti, Nămoleşti, Tichileşti, Dăeni, Negureni,

BDD-V3095 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:43 UTC)

Sălceni, Văcăreni, Glodeanu, Doerani, Cârjelari, Crucelari) este mai remarcabilă fizic şi mai rară în teritoriu decât obiectele izolate, la fel cum un adjectiv descriptiv-calificativ devenit substantiv (Pietrosu, Ţuguiata, Dogaru, Şerbata, Pârliţica, Armeanca) are mai multă forţă distinctivă în zonă decât un apelativ generic, iar termenii derivaţi sunt mai reliefaţi lingvistic în ansamblul de entopice decât cei primari, de la care s-au format, şi mai predominanţi. Modelul acestei subcategorii entopice se dovedeşte, de aceea, foarte activ în câmpul ominizării. Poate că din aceleaşi cauze sunt folosite şi diminutivele, pluralele sau variantele de gen ale apelativelor (Cuci, Izvoare, Lăstuni, Mineri, Plopi, Sărate, Ardealu, Bondar, Bumbac, Buricatu, Bungelatu, Butuci, Buturi*)* cu precizarea că

> trebuie diferenţiate numele derivate sau modificate flexionar în stadiul de apelative de cele care au suferit aceste transformări după ce funcţionau ca onime şi care depăşesc, de fapt, stadiul conversiunii, încadrându-se în altă ipostază a toponimizării (Toma 1988).

O altă categorie importantă şi bine delimitată de „apelative onimizate prin conversiune sunt numele de grupuri umane” (Bolocan 1982), provenite, prin deonimizare, de la antroponime sau toponime anterioare (doboşeni < Doboş, mărtineni < Martin, ticuşani < Ticuş, ungureni < Ungur), dar care, potrivit principiului etimologiei directe, au provenienţă nemijlocită, apelativă şi numai indirect, într-un stadiu mai îndepărtat, au origine onimică. Aceste toponime deţin de la numele proprii ascendente, indici de individualizare, potenţaţi prin sufixele de grup care particularizează în mod eficient aşezările locuite de comunităţile respective.

Prezentarea ipostazei de onimizare a entopicelor poate constitui fundament metodologic pentru abordarea principială a etimologiei toponimice, conturând direcţii probabile de căutare a surselor de provenienţă a toponimelor care nu prezintă indici formali expliciţi în acest sens.

Onimizarea porneşte de la câteva baze apelative selectate de preferinţă: entopice primare (geomorfice, vegetale, faunistice, hidrologice etc.) şi apelative derivate (diminutivale, colective, adjectivale descriptive sau posesive, nume de grupuri umane) într-o fază prealabilă dobândirii statutului de toponime. Elementele acestui câmp onomasiologic conţin indici semantici particularizatori, pe care se sprijină funcţia de individualizare dezvoltată de toponimul în devenire. Semele corelate cu descrierea geografică indică accidente ale scoarţei, acoperirile terenului, apele, drumurile, construcţiile, proeminente prin dimensiune, disociere faţă de locurile vecine, unicitate sau raritate, utilitate socială etc., iar identificarea ca repere este sugerată prin

BDD-V3095 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:43 UTC)

determinare (majoritatea toponimelor formate prin conversiune sunt articulate hotărât, ori sunt însoţite de prepoziţii cu valoare deictică locală). Forţa de particularizare este susţinută, de asemenea, de sistemul reperelor care constituie serii sinonime, antonime, analogice, onomasiologice, familii lexicale etc., care conturează şi trasează un câmp toponimic.

Trebuie să vedem în numele date localităţilor, apelor, munţilor sau altor forme de relief o semnificaţie obiectivă, sprijinită pe o realitate materială sau susţinută de fapte istorico-sociale concrete, controlabile, deci, o semnificaţie detaşată de impresia noastră subiectivă. Când numele proprii nu exprimă nicio altă caracteristică, ele provin din nume generice (deal, izvor, munte, poiană, râu, vale, zăvoi etc.) devenite nume proprii: Dealul, Izvorul, Râul, Valea etc. Rareori vom întâlni însă asemenea nume topice, deoarece, chiar dacă ar fi acceptate de vorbitori, ele ar provoca confuzii în comunicările dintre oameni, căci între apelativul şi toponimul corespunzător lui se ivesc ciocniri inerente, urmare a omonimiei.

Interpretarea corectă a toponimelor din perspectiva onimizării entopicelor este cu atât mai dificilă, cu cât ea presupune cunoașterea minuțioasă a dialectului, foneticii, istoriei, lexicului și a morfologiei unei sau a mai multor limbi din zona de studiu a toponimului respectiv. Ceea ce uneori poate părea evident, fiind ușor de încadrat într-o anumită categorie, poate avea o cu totul altă semnificație la o analiză mai amănunțită.

Entopicele constituie o sursă importantă în cunoașterea geografică, istorică și etno-lingvistică a limbii române, onimizarea acestora are rolul de a sublinia influența factorului uman asupra alegerii numelor așezărilor româneşti.

Bibliografie

Bolocan, Gheorghe. 1982. „Categoria nume de grup în toponimie”, în LR, XXXIX, nr. 5-6.

Bolocan, Gheorghe, Burci, Iustina, Şodolescu-Silvestr, Elena, Toma, Ion. 2009. *Dicţionarul entopic al limbii române*. Vol. I-II. Craiova: Editura Universitaria.

Ion, Nicolae. 2006. *Toponimie geografică*. Bucureşti: Editura Meronia.

Ioniţă, Vasile. 2002. „Aspecte ale procesului de denominaţie în toponimie”, în *Contribuţii lingvistice. Onomastică. Lexicologie. I*, Timişoara, Editura Eurostampa, 55-59.

Emil, Petrovici.1970. *Studii de dialectologie şi toponimie*. Bucureşti: Editura Academiei.

BDD-V3095 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:43 UTC)

Toma, Ion. 1993. „Factori (extralingvistici) favorizanţi în procesul de toponimizare”, în CL, XXXVIII, nr.1-2, pp. 255-259.

Toma, Ion. 2002. *Limba română contemporană*. Bucureşti: Editura Niculescu.

Toma, Ion. 1988. *Toponimia Olteniei*. Craiova: Reprografia Universităţii din Craiova.

BDD-V3095 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:47:43 UTC)